

TÁRSADALMI TAGOLÓDÁS ÉS MOBILITÁS A JELENBEN ÉS A MÚLTBAN

BEVEZETŐ AZ ANDORKA RUDOLF SZÜLETÉSÉNEK 90. ÉVFORDULÓJA ELŐTT TISZTELŐ BLOKKHOZ¹

<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2022.3.1>

A „Társadalmi tagolódás és mobilitás a jelenben és a múltban” című blokk Andorka Rudolf születésének 90. évfordulója alkalmából tiszteleg a múlt század 60-as éveiben újjászülető hazai szociológia egyik meghatározó egyéniségének munkássága előtt. Andorka Rudolf számos tudományos témakör gondozását hagyta örökölni számunkra, így többek között a társadalmi tagolódás és mobilitás alakulásával kapcsolatos kérdéseket. A témakör kiválasztásában az is szerepet játszott, hogy az utóbbi mintegy két évtized trendjeit illetően, ezen belül is a társadalmi szerkezet zártabbá válására vonatkozóan, egymásnak ellentmondó adatok és következtetések jelentek meg. Az újabb fejlemények mellett azonban fontosnak éreztük a tagolódás társadalomtörténeti metszetben való bemutatását is, hiszen csak ezek tükrében tudjuk kellő árnyaltsággal megítélni a közelmúlt, illetve a jelen jellemzőit. Sőt, – a tematikus blokkban szereplő – történeti kutatások eredményei alapján az is kiderült, hogy újabb részletekkel lehet gazdagítani ezirányú ismereteinket.

Természetesnek tekinthetjük, hogy a társadalmi tagolódás, ezen belül is a rétegződés problematikája többnyire változó intenzitással kerül a szakmai érdeklődés homlokterébe. Néhány évvel ezelőtt több olyan kutatás² is zajlott, amely a társadalmi tagolódás valamely metszetét vette célba. A közös pontok³ hiánya miatt, a társadalmi tagolódásra vonatkozó információk inkább „töredékes halmaznak” tűnnek, ezért viszonylag kicsi a lehetőség arra, hogy ezek valóban egymást kiegészítő módon adjanak képet a tagolódásról. Ezért célszerű lenne, ha a tagolódásról szóló munkák tanulságairól – meghatározott szempontok alapján – átfogó értékelések születnének, amelyek a továbbiakban fontos alapot adhatnának a továbblépéshez.

A kívánatos továbblépés kapcsán feltétlenül meg kell említeni a társadalmi szerkezet alakulásával kapcsolatos kutatások meglehetősen nehéz *körülményeit*. Úgy véljük, hogy egy olyan jelentőségű témakört, mint a magyar társadalom tagolódása, szélesebb perspektívában, kutatói közösségek összefogásával is vizsgálni kellene. Ennek hiánya – a témakör komplexitása miatt – szükségszerűen parciális eredményekhez vezethet. Erre egyébként már korábbi írások is felhívták a figyelmet (Róbert 2015, Harcsa 2015), amelyek közül érdemesnek

¹ A Fényes Elek Társadalomstatisztikai Társaság (FETE), a Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület (HIK), valamint a Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézete 2021. október 5-én emlékkonferenciát rendezett Andorka Rudolf születésének 90. évfordulója alkalmából. Ez a tematikus blokk a konferenciára készített írásokon alapul. A rendezvényen – felkért korreferensek közreműködésével – széleskörű vitát folytattunk, amelynek tapasztalatai beépültek az írásokba. Úgy véljük, hogy a korreferensek közreműködése nagymértékben megemelte a vita színvonalát, ezért megérdemlik, hogy név szerint is megemlítsük őket: Alabán Péter, Bódy Zsombor, Fényes Hajnalka, Huszár Ákos, Lengyel György, Murinkó Lívია és Nagy Péter Tibor.

² E kutatások közül az alábbiakat emeljük ki: Huszár 2013, Kenéz–Iharos 2016, Kmetty et al. 2018, Kovách et al. 2017, Róbert 2014, Vastagh 2019.

³ Közös pontokon azt értjük, hogy az adott modellek – teoretikus szinten – szakmai konszenzuson nyugvó „alapvetések” mentén kerülnek megfogalmazásra, vagy legalábbis ezekből levezethető a modell lényege. Ily módon lehetőség nyílik arra, hogy az egyes konstrukciók „hozzáadott új értéke” alapján közelebb jussunk a tagolódás viszonylagos teljességéhez.

véljük kiemelni Róbert Péter diagnózisát: „*felesleges szócséplésnek tűnhet, hogy milyen elméleti alapokon és milyen módszertani megfontolásokkal lehet(ne) minél pontosabban leírni a mai magyar társadalom rétegződését, egyenlőtlenségi viszonyait, ha ennek megfelelő adatokon alapuló lehetősége kevésbé áll fenn*” (2015:75). E helyzetben való változtatás a kutatói közösségek komoly mérvű összefogását igényli, különösen a szükséges anyagi források biztosítása szempontjából. Erre már csak azért is szükség van, mert az utóbbi két évtized tapasztalatai arra utalnak, hogy – a kutatásfinanszírozás rendszerének a megváltozása miatt⁴ – egyre kedvezőtlenebbé váltak a feltételek a társadalomtudományok, így egyben e témakör igényes és megfelelő minőségben való kutatására.

Mint említettük, az itt csokorba szedett tanulmányok – egy-egy részterületre fókuszálva – a szélesebb témakör további kutatásához kívánnak újabb muníciót nyújtani. Ezek közül kettő a közelmúlt, illetve a jelen viszonyai között megfigyelhető társadalmi jelenségekkel foglalkozik. A blokkban szereplő első tanulmány szerzői, Harcsa István, Monostori Judit, Ceglédi Tímea és Dabney-Fekete Ilona *a nemzedékek közötti iskolai mobilitás, valamint a rezilienciakutatások módszereinek együttes alkalmazásával eddig nem vizsgált összefüggések bemutatására vállalkoznak*. A második cikk a *foglalkozási miliő témakörben* folytatott újabb kutatás eredményét villantja fel, amelyben a szerző a network-megközelítést helyezte előtérbe (Tardos Róbert). Ezt követően három társadalomtörténeti szöveg következik. Közülük az első a két világháború közötti, *vidéki nagyvárosi elitváltást* tárgyalja, amelyben a hangsúlyt a különböző társadalmi és gazdasági struktúrák befolyásoló szerepére helyezi (Szilágyi Zsolt). A második írás, *A középosztály újratemelésének felekezetsajátos átrendeződése a főiskolai diákság szakválasztása tükrében a 20. század első felében* címmel alapvetően a zsidó-keresztény arány alakulása alapján próbál képet alkotni a korszak társadalmi tagolódásának egy sajátos metszetéről (Karády Viktor). Végül az utolsó írás a nemzedékek közötti társadalmi mobilitás utóbbi fél évszázadra jellemző tendenciáit mutatja be (Harcsa István).

Reményeink szerint az itt publikált írások ösztönzően hathatnak a társadalmi tagolódás és mobilitás tartalmának, az alkalmazott megközelítési módszerek és sémák újragondolására, illetve azok további finomítására.

---

⁴ E problémát jól jelzi az a körülmény, hogy a múlt század 90-es éveitől, a társadalmi tagolódás és mobilitás témakörében nem került sor kellően részletes, célzott nagymintás adatfelvételre. A KSH 2016. évi, szűkített szakmai programmal végrehajtott adatgyűjtése csak igen mérsékelten enyhítette ezt a hiányt.

HIVATKOZÁSOK

- Harcsa I. (2015) Úton „egy kellően komplex és átgondolt empirikusan is megalapozott társadalomkép felé”. Gondolatok Éber Márk: Megkülönböztetett különbségek című művének főbb következtetései kapcsán. *Replika*, 92–93, 233–247.
- Huszár Á. (2013): Foglalkozási osztályszerkezet. III. Egy normatív-funkcionalista osztálymodell vázlata. *Statisztikai Szemle*, 91(7), 718–744.
- Kmetty Z. – Tardos R. – Albert F. – Dávid B. (2018) Mapping social milieus and cohesion patterns between 1997 and 2014. *Social Networks*, 55, 116–129.
- Kovách I. – Hajdu G. – Gerő M. – Kristóf L. – Szabó A. (2017) Az integrációs modell. In Kovách I. (szerk.) *Társadalmi Integráció. Az egyenlőtlenségek, az együttműködés, az újraelosztás és a hatalom szerkezet a magyar társadalomban*. Szeged: Belvedere Meridionale, 21–48.
- Kenéz A. – Iharos T. (2016) Rétegződéskötet. Elérhető: <http://www.zskf.hu/dpr/olvas/permalink:podiumvita> [Letöltve: 2022-09-30].
- Róbert P. (2014) Osztálylétszám 2014. Budapest: MTA TK Politikatudományi Intézet. Előadás, június 12. Elérhető: http://politologia.tk.mta.hu/uploads/files/Osztalyletszam2014_MTATK.pdf [letöltve: 2014-08-02].
- Róbert P. (2015) Osztály- és rétegződéskutatási dilemmák a magyar társadalomban. *Replika*, 92–93(3–4), 77–93.
- Vastagh Z. (2019): Osztálystruktúra és jövedelemegyenlőtlenség: az erőforrás-integrációs modell empirikus összehasonlító tesztje. *Szociológiai Szemle*, 4, 33–62.